

היריון בסיכון (2) – נטילת תרופות שמסכנות את העובר

במאמר הקודם עסקנו בנושא הפלות במצב שבו ההיריון מסכן את האישה המעוברת. להלן נדון בשאלה מצויה, לגבי מצב שאינו סכנה, וגם אין ודאות בהפלה, האם יש מקום להתיר פעולות רפואיות מסוימות למעוברת, אף על פי שיש בזה סכנה לעובר.

נשים מעוברות דואגות להתאים את התזונה שלהן לצרכיו של העובר ולבריאותו. ההנחיה הרפואית לנשים הרות היא להקפיד על תזונה מאוזנת ועשירה, ולהימנע מצריכה משמעותית של אלכוהול בתקופת ההיריון, ובוודאי להימנע מעישון וכדומה. כל זאת מתוך החובה לשמור על בריאותו והתפתחותו התקינה של העובר. הנחיות אלו המבוססות על מחקר מדעי מובנות מאליהן כל עוד מדובר על הרגלי תזונה והימנעות מחשיפה לחומרים מזיקים. נשים שיזלזלו בהנחיות אלה נוהגות בצורה לא מוסרית ולא ראויה. אך לעיתים מתעוררות דילמות משמעותיות יותר. כך לדוגמא, אישה בהיריון שמחמת חולי מסוים סובלת מכאבים חזקים ביותר. לצורך כך היא זקוקה לקחת משככי כאבים חזקים. משככי כאבים אלה עלולים לגרום נזק לעובר. האם מותר לה לקחת את התרופות הללו או לא?

יודגש, שאין מדובר על תרופות שנועדו להוציא את האישה מחולי ומסכנה, בהן עסקנו במאמר הקודם, אלא על תרופות שנועדו אך ורק למנוע כאבים חזקים. במקרה שקיים חשש משמעותי להפלה בעקבות התרופות הללו, האם הדבר מותר או לא?

עיקר הדין, שכאשר יש לפנינו עובר במצוקה, החובה להציל את חייו דומה לחובה להצלת מי שכבר נולד, ללא כל הבדל. כשם שמחללים את השבת עבור כל אדם מישראל, כך גם על חייו של עובר, אם כי בעוד שבנוגע למי שכבר נולד מקור הדין העיקרי הוא מן הפסוק "וחי בהם", הרי שהראשונים כתבו שבנוגע לעובר, שלא שייך בו "וחי בהם", מפני שאיננו חי עדיין, עיקר החיוב הוא מדרשת רבי שמעון בן מנסיא את הפסוק "ושמרו בני ישראל את השבת", שמשמעו – "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה". אך לענייננו אין בכך הבדל. קיימת חובה גמורה להציל את חייו של עובר, ואף כאמור מחללים עליו את השבת. וכמובן, הריגת עובר היא איסור חמור, יש אומרים שמן התורה, ויש אומרים שמדרבנן.

עוד נזכור, כי במקרה של הצלת נפשות האדם מחוייב להוציא את כל ממונו (במידה שאין אפשרות אחרת), כפי שהכריעו רוב הפוסקים, על פי הגמרא בסנהדרין עג, א. וכפי שהאריך בנושא והכריע כך רבינו הגר"א וייס שליט"א במנחת אשר לבראשית (מהדורה בתרא סימן נח). ובכלל זה טרחה רבה, ואף סבל, ולדעת חלק מהראשונים (עי' חושן משפט סימן תכו), האדם אף צריך לסכן את עצמו במידה מסוימת עבור הצלת נפשות.

לכאורה, על פי הקדמות אלו, הדין אמור להיות ברור: האישה המעוברת שוקלת מן הצד האחד את מצבו של העובר שעלול להסתכן בעקבות התרופות שתיקח. מן הצד השני היא מעוניינת לקחת את התרופות בכדי להקל על סבלה. מדוע לא תצטרך להקריב ולסבול את הכאבים – שאינם מסכנים אותה – בכדי לשמור ולהציל את חייו של העובר?

אמנם, מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל הביא ראייה מעניינת ממנה עולה שאישה מעוברת אינה חייבת לסבול בכדי למנוע את הפלת העובר – אפילו כאשר מדובר בוודאות שהעובר יפול.

בגמרא בערכין (ז, א) מצינו:

"האשה שיוצאה ליהרג, אין ממתנין לה עד שתלד".

כלומר, אישה מעוברת שנגזר עליה בבית דין מיתה, אין ממתנינים עד שתלד את עובריה ואז ימיתו אותה, אלא ממיתין אותה מיד. הראשונים נחלקו לכמה דעות בשאלה באיזה מקרה מדובר ומה טעם ההלכה. אחת השאלות המרכזיות בראשונים היא האם הלכה זו תלויה במחלוקת האם "עובר ירך אמו" או "עובר לאו ירך אמו", כלומר האם עובר נחשב חלק מאיבריה של אמו ואין לו מעמד עצמאי, או שלמרות שהוא במעי אימו וחיוו תלויים בה מכל מקום כבר אז יש לו מעמד עצמאי לעניינים שונים.

הר"ן במסכת חולין (נח, א, יט מדפי הרי"ף), כתב שיש שהוכיחו מהלכה זו שעובר ירך אמו, כלומר נחשב כחלק מאבריה, שאם לא כן, מדוע אין ממתנינים עד שייוולד, הרי עליו לא נגזר דין המוות.

אך כותב הר"ן בשם רבינו תם, שהאמת היא הפוכה: אם עובר לאו ירך אימו, אלא נידון כאחד מאבריה, מדוע במקרה שבו היא יולדת לפני שהוציאוה ליהרג אין ממיתין בנפרד גם את העובר? הרי גזר הדין חל גם עליו?! (רבים תמהו על הוכחה זו של הר"ן, שהרי כשנולד הוא פנים חדשות ואינו קשור למעמדו בשעה שהיה עובר. לא נאריך בזה כאן). בעל כרחך, אומר הר"ן, שעובר לדעת סוגיה זו נחשב "לאו ירך אמו", ולכן מעיקרא גזר הדין לא חל עליו אלא רק עליה. ואם כן חוזרת הקושיא – מדוע מוציאים אותה ליהרג למרות שבכך הורגים את העובר שאין לו דין מיתה? כותב הר"ן:

"אלא שכיון שהיא מחוייבת מיתה, אין מענין את דינה, ולולד כיון שלא יצא לאויר העולם לא חיישינן".

כלומר: אכן כעיקרון אין לעובר דין מוות, אבל מאחר שאם נעכב את גזר הדין עד שתלד יהיה לה סבל של עינוי הדין, נמנעים מכך, והורגים אותה מיד, מאחר שזהו רק עובר וכיון שלא יצא לאויר העולם "לא חיישינן".

הוי אומר – ברור שבמקרה של סבל לעומת חיי אדם, אין שום הצדקה להקדים את מניעת הסבל מראובן במידה שהדבר כרוך בהריגת שמעון, או אפילו בהימנעות מהצלתו, אך כשמדובר בסבל של האמא מול חייו של העובר – האם קודמת.

לפי זה, אומר הרב אלישיב, גם בנידון דידן האישה רשאית לקחת את התרופה לכאביה ולהתעלם מהסיכון להפלת העובר.

דברי הר"ן כמובן זקוקים לביאור והגדרה. ברור הדבר שאין כאן היבט של "חייך קודמין" הרגיל. שנים שהלכו בדרך, ולאחד יש בידו תרופה לשיכוך כאביו, ונמצא איתו אדם אחר שחייב את התרופה להציל את חייו, בעל התרופה חייב לתת לו אותה ללא כל ספק ולא שייך לומר בזה "חייך קודמין", משום שחיוב הצלת נפשות תובע ממנו לסבול בכדי להציל את חיי חבירו (כפי שלדעות מסויימות עליו אף להסתכן ברמה מסויימת בכדי להצילו וכפי שהוא חייב להוציא על כך את כל ממונו ואין אומרים בזה "חייך קודמין").¹ במה הדבר שונה כאן?

היה מקום לדון לכאורה שהדבר תלוי בהגדרת המעשה שנעשה, ולטעון שלקחת התרופה נחשבת כמעשה רפואה וטיפול באמא, ורק כתוצאה מכך מת העובר, וזו הסיבה להקל. בדומה לכך ידוע חילוקו של החזון איש (יורה דעה סימן ס"ט) המבחין בין מצב שבו צריכים לבחור אם לזרוק חץ לכיוון רבים או לכיוון יחיד, ששם אין היתר לירות לכיוון היחיד בכדי לחסוך בחיי הרבים, וגם זה נכלל בדין "אין דוחים נפש מפני נפש", לבין מקרה שבו כבר נורה חץ לכיוון רבים ואנו רק מסיטים אותו לכיוון היחיד, שאז הדבר יהיה מותר, ומן הטעם שמאחר שכבר נורה החץ, ההסטה בעצמותה נחשבת למעשה הצלה – הסטת החץ ממי שאליהם הוא נורה, והפגיעה ביחיד היא מקרית בלבד.

אך זו איננה טענה נכונה, משום שגם אם במקרה של התרופה לכאבים בה אנו עוסקים יש לטענה זו מקום, היא איננה שייכת לגבי הגמרא בערכין ודברי הר"ן בביאורה, שהרי שם הפעולה שאנו נוקטים איננה "פעולה של מניעת עינוי הדין", אלא היא פעולת הריגה לכל דבר של האמא, זו הפעולה ואין בלתה, וכלול במעשה זה גם הריגת העובר, ואי אפשר להתייחס להריגה זו כמעשה של מניעת עינוי דין, אלא להיפך – זו פעולת הריגה, רק שאנו פוסקים שיש לה הצדקה.

אמנם, לכאורה אם כן הוא, תמוה מאוד מדוע מותר לעשות כן.

לכן, נראה שגדר הדברים הוא, שמאחר שמעיקרא כל חיות העובר תלויה באם, וחייה הם שנותנים לו חיים, וזה בין למאן דאמר עובר ירך אימו ובין למאן דאמר עובר לאו ירך אימו,

¹ ועיין להלן מדברי הבית שמואל.

לכן כלל הוא, שזכותה של האמא לדאוג לחייה ואפילו למניעת סבלה קודם לזכויותיו של העובר, והוא טפל אליה לענין זה. כל חייו נחשבים רק עד כמה שאמו חיה, ועד כמה שאינה חיה אין לו זכות עצמאית לחיים. ולכן אם מחמת טיפול משמעותי כגון להסרת כאב הוא יינזק, אין לו זכות כנגד מצב זה.

ונמצא אם כן שאכן הטיפול בכדורים אינו נחשב כפעולה של הריגה, אבל לא משום שהמטרה היא שונה, אלא משום שהעובר וחייו תלויים כל העת מבחינה מהותית בחייה של האמא, ואם על פי התנהגות נורמלית של טיפול רפואי בגופה הוא ימות, אין לנו סיבה להתייחס לזה באופן מיוחד.

אמנם מצינו בשו"ע אבן העזר הלכות כתובות (סימן פ סעיף יב):

"פסקו לה מזונות הראויים לה, והרי היא מתאוה לאכול יותר, או לאכול מאכלות אחרות, יש מי שאומר שאין הבעל יכול לעכב מפני סכנת הולד, שצער גופה קודם; ויש מי שאומר שיכול לעכב".

ותמה החלקת מחוקק (ס"ק כ"ב) על דעת היש מי שאומר:

"אם לולד ספק סכנה, ולה אין סכנה רק צער, מהי תיתי דמכח צער תסכן הולד?!
ואם גם לה סכנה, לא ידעתי מי שחולק על זה, דחייה קודמין בודאי".

על כך משיב הבית שמואל (ס"ק ט"ו):

"ואפשר לומר: אף על גב דמגיע לולד ספק סכנה, מכל מקום מותרות לאכול, כמה שאיתא בש"ס נדרים דף פ', כביסת' וחי אחרים כבסית' קודם, אף על גב דאינו אלא צער. מיהו שם רבי יוסי סבירא ליה כן, ורבנן פליגו על זה, וסבירא להו חיי אחרים קודם, ומנא ליה לרמב"ם לפסוק כרבי יוסי".

כלומר: החלקת מחוקק תמה מדוע יהיה מותר לה לאכול דברים שיגרמו שלא יהיה לה חלב לתינוק, אף שימות, רק משום שהיא רוצה להימנע מצער, והבית שמואל טוען לעומתו שמצינו כן כבר בנדרים (למרות שהוא תמה שלכאורה כן היא רק דעת רבי יוסי אבל דעת חכמים אינה כן), וכוונתו לטעון, שאמנם האדם חייב להוציא כל ממונו בכדי להציל את חברו, אבל אינו מחויב להצטער עבור זה.

נשים לב לכך שהנידון שם הוא על מינקת. המינקת בבסיסה עוסקת בהצלת נפשות של התינוק, והשאלה היא האם הימנעות מתזונה שתאפשר לה להניק נכללת באיסור של "לא תעמוד על דם רעך". בזה נחלקים החלקת מחוקק והבית שמואל. אך כל זאת אינו רלוונטי

לכאורה לנידוננו, שבו מדובר על פעולה שכוללת פגיעה בעובר. מה גם, שלהלכה ודאי שאדם מחויב להצטער בכדי להציל את חברו (ובסוגיא בנדירים יש רבים שפירשו את דברי רבי יוסי עצמם באופן אחר, שלא ניכנס אליו כאן).

היבט זה שכתבנו בא לידי ביטוי גם בשאלה האם מותר לאישה מעוברת להתרפאות מחולי שאינו מסכן את חייה במחיר הפלת העובר. ידועה הסתירה שיש בענין זה בדברי מהרי"ט. בתשובה צ"ז אוסר מהרי"ט להרוג את העובר במקרה שאין סכנה ופיקוח נפש לאם. לעומת זה בסימן צ"ט כתב שהדבר מותר גם אם אין סכנת חיים. ידועה הוראת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שטען שהתשובה בסימן צ"ט ככל הנראה מזוייפת, ולהלכה יש לפסוק על פי הוראתו בסימן צ"ז. אך רבים יישבו את הסתירה בין התשובות. והגר"ש אלישיב נקט כעיקר כתשובה זו ומאותו הטעם שכתבנו לעיל לגבי סבל. מאחר שכל החיות של העובר נובעת מאמו, היא אינה חייבת להעניק לו חיים ולהישאר חולה כל ימיה.

הרבה יש עוד לדון בענין זה, ובעז"ה עוד חזון למועד.